

Валентина
Пашкова

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ США

Мета цієї статті - на прикладі діяльності Національної медичної бібліотеки США прослідкувати і виявити зміни й тенденції розвитку в 90-х роках таких традиційних видів бібліотечної діяльності, як складання бібліографічних посібників, довідково-бібліографічне обслуговування, бібліографічне інформування та навчання читачів, тобто того, що у вітчизняному бібліографознавстві називається бібліографічною діяльністю.

Історія та діяльність Національної медичної бібліотеки (НМБ) США висвітлювалась у 70-80-х роках [1-5]. У 1836 р. головний хірург американської армії Д. Лоуел вніс до кошторису такий пункт: «Медичні книжки для відомства - 150 доларів». Саме відтоді й існує НМБ США. Започаткований у 1840 р. рукописний каталог нараховував 130 назв книг та близько 200 томів періодичних видань. Друковані каталоги були побудовані (1864 та 1865 рр.) за розділами медицини. Військовий лікар Д. Біллінгс (директор бібліотеки в 1866-1895 рр.) вважав за необхідне створювати фундаментальні каталоги, які б доповнювалися щомісячними списками нової літератури та тематичними покажчиками. У 1873-1874 рр. було опубліковано друкований каталог у трьох томах, а в 1880-1895 рр. під загальною назвою «Index Catalogue» - 16 томів каталога. До 1950 р. випуск здійснювався регулярно [2,3].

У першій пол. ХХ ст. обсяг та види бібліографічної діяльності розширилися. Склалися ретроспективні та поточні покажчики літератури (наприклад, протягом 1941-1959 рр. видавався покажчик статей «Current List of Medical Literature»), здійснювалося довідково-бібліографічне обслуговування.

Відтоді як бібліотека стала національною (1956 р.) вона виконує каталогізацію, класифікацію та бібліотечно-бібліографічну обробку книг, періодичних видань, мікрофільмів, платівок та інших матеріалів з медицини, публікацію і розповсюдження бібліографічних покажчиків цих видань, забезпечує довідково-бібліографічне обслуговування. Нині у п'ятимільйонному фонді бібліотеки - книжки, журнали, звіти, дисертації, рукописи, фотографії, комп'ютерні програми, аудіовізуальні матеріали з медицини, охорони здоров'я та суміжних галузей - хімії, біології, ветеринарії. Збирається, зберігається та поширюється інформація, важлива для прогресу медицини й охорони здоров'я.

Віддалений доступ до баз даних НМБ, а також тісна

взаємодія бібліотек, що входять до Національної мережі медичних бібліотек США (крім НМБ, 8 регіональних медичних бібліотек, 125 бібліотек медичних шкіл, 3500 бібліотек лікарень) сприяють розповсюдженню ресурсів медичної інформації, забезпеченню нею дослідників, лікарів, студентів-медиків. Використовуються можливості міжбібліотечного абонементу (щорічно видається до двох мільйонів назв, переважно у вигляді копій статей).

Обслуговують відвідувачів у читальних залах, у відділі історії медицини (тут зберігаються рукописи, інкунабули та матеріали з питань історії медицини), в Центрі навчальних ресурсів (тут читачі використовують аудіовізуальні матеріали та пакети прикладних програм з різних напрямів медичної освіти) тощо.

Бібліотечні працівники мають спеціальну підготовку в галузі медичної бібліографії [6]. Вони здійснюють довідково-бібліографічне та інформаційне обслуговування, допомагають читачам користуватися ресурсами НМБ.

У головному читальному залі НМБ до послуг читачів - зібрання періодичних видань з медицини (150 назв), довідкові і статистичні матеріали, бібліографічні видання (путівники, реферативні журнали та ін.) За допомогою електронного каталога (картковий був відмінений у 1978 р., з відділу обслуговування забраний у 1985 і зовсім ліквідований в 1991 р.) можна дізнатися, які з видань є в бібліотеці. Читачам пропонуються бази даних на CD-ROM, наприклад, покажчики до U.S. Government Printing Office Monthly Catalog, National Technical Information Service Publications, Sociological Abstracts тощо, та бібліографічні й фактографічні бази даних з питань медицини і суміжних питань: American Medical Directory (відомості про американських лікарів), Compact Library AIDS (Бібліотека з питань СНІДу) тощо.

Бібліографічну довідку може одержати кожен, але пріоритетно бібліотека обслуговує спеціалістів охорони здоров'я та студентів-медиків. Щоб мати можливість виконувати функції національної бібліотеки, читачів заохочують користуватися місцевими бібліотеками перед зверненням до НМБ.

У проспекті бібліографічних послуг зазначається, що працівники надають допомогу в користуванні довідково-бібліографічним фондом головного читального залу, консультують з основних форм обслуговування; забезпечують читачів бібліографічною та фактографічною інформацією; допомагають визначити місцезнаходження друкованих та аудіовізуальних

матеріалів у НМБ і в інших бібліотеках; знайомлять з основними напрямками діяльності та програмами, розробленими НМБ та іншими організаціями; консультують як користуватися базами даних бібліотек США та іноземних інформаційних центрів; консультують американських та іноземних бібліотечних працівників з питань бібліографії медичної літератури; здійснюють автоматизований пошук у базах даних НМБ (за плату); готують і публікують бібліографічні посібники з актуальних проблем розвитку медицини та охорони здоров'я (наприклад, створюють бібліографічні посібники до наукових конференцій). Бібліографічні матеріали (щорічно до 20 назв) виходять у серії «Current Bibliographies in Medicine» («Поточна бібліографія з медицини»). Видається також щомісячний покажчик «AIDS Bibliography» («Бібліографія СНІДу»).

Довідково-бібліографічне обслуговування читачів здійснюється як безпосередньо в бібліотеці, так і телефоном, поштою, факсом, електронною поштою (E-mail).

Обсяг роботи довідково-бібліографічного підрозділу НМБ США характеризують такі дані [7]:

Виконання довідок	1989	1990	1991
Телефоном	21481	19222	19889
Поштою	985	585	487
У бібліотеці	39374	40823	46140
Всього	61840	60630	66516

Читачів, яких цікавлять видання минулих років (до 1914 р.), обслуговують у відділі історії медицини (у 1991 р. тут було виконано 12184 довідки) [8].

З 1964 р. в НМБ почала функціонувати система MEDLARS (Medical Literature Analysis and Retrieval System), а з 1971 - вступила до дії MEDLINE (MEDLARS Online). Кількість її колективних споживачів дедалі зростає: 1973 р. - 120, 1984 - 2461 [9], 1986 - 3500 [10]. MEDLINE - це провідна бібліографічна база даних з медицини, яка включає матеріали за 20 років з 3500 журналів. Система MEDLARS доступна для користувачів усю добу. Комп'ютерний пошук медичної інформації зумовив розширення діяльності довідково-бібліографічної служби, міжбібліотечного абонементу. MEDLARS застосовується у виробництві бібліографічної продукції з урахуванням специфічних запитів читачів. Змінилася також система бібліографічного інформування. Воно здійснюється щомісяця автоматично. Інформацію про нову літературу читачі отримують набагато раніше, ніж з друкованих покажчиків. Але це не означає, що електронні аналоги повністю замінюють друковану бібліографічну продукцію. MEDLINE - електронний аналог «Index Medicus» («Покажчика літератури з медицини»), «International Nursing Index» («Міжнародного покажчика літератури по догляду за хворими») та «Index to Dental Literature» («Покажчика стоматологічної літератури»).

Відшуканий в MEDLINE матеріал можна віддруку-

вати на своєму принтері, або (у разі його відсутності) наступного дня він надсилається читачеві.

Для доступу до MEDLARS потрібні термінал або мікрокомп'ютер з програмним забезпеченням для телекомунікації, модем, телефонний зв'язок та принтер. Цим обладнанням оснащені в США медичні бібліотеки, лікарні, кабінети лікарів. Читач-користувач MEDLARS, маючи свій код (у 1991 р. нараховувалося 48772 діючих кодів), легко зв'язується телефоном з НМБ США і через кілька секунд розпочинається інформаційний пошук у базі даних. Лікар за необхідності може робити це навіть у присутності пацієнта [11].

Крім MEDLINE, за допомогою системи MEDLARS можна використовувати такі бази даних (докладніше про деякі з них див. [12]): AIDS DRUGS, AIDSLINE, AIDSTRIALS - бази даних, пов'язані з проблемами СНІДу; AVLINE - відбиває аудіовізуальні матеріали та комп'ютерні програми з клінічної медицини; BIOETH-ICSLINE - включає бібліографічні матеріали з медичної етики й політики в галузі охорони здоров'я та біомедичних досліджень; CANCERLIT та PDQ (Physician Data Query) - з питань раку; CATLINE - з біомедицини; CHEMID (CHEMical Identification) та CHEMLINE (CHEMical directory on LINE) - словники хімічних речовин; DENTALPROJ - подає відомості про дослідження в галузі стоматології; DERLINE (Directory of Information Resources on LINE) - переліковує організації, які надають інформацію з певних галузей медицини; DOCUSER - надає інформацію про бібліотеки та інші організації, які користуються міжбібліотечним абонементом НМБ США; HEALTH - включає бібліографічні дані з неклінічних аспектів охорони здоров'я; HISTLINE - база даних з історії медицини; MeSH VOCABULARY FILE - біомедичний тезаурус; POPLINE - відбиває матеріали про населення та планування сім'ї; SERLINE - бібліографічні дані про біомедичні серіальні видання; TOXLINE і TOXLIT - надають інформацію про токсикологічні, фармакологічні, біохімічні й фізіологічні наслідки застосування ліків, інших хімічних речовин; BIOSEEK - дані з біотехнології тощо.

Для полегшення опанування методикою пошуку інформації в MEDLARS видаються спеціальні матеріали [13,14]. Щоб навчити споживачів користуватися базами даних, у НМБ розроблено спеціальні пакети прикладних програм: MEDTUTOR, CHEMLEARN, TOXLEARN, ELHILLEARN, демонстраційні диски (наприклад, TIP FILES DEMO DISK). Навчання розраховане і на початківців (дає основні принципи користування системою), і на тих, хто має певні навички і має бажання навчитися вести інформаційний пошук у MEDLARS ефективніше. Раз на два місяці користувачам безкоштовно надсилається технічний бюлетень НМБ («NLM Technical Bulletin») та ін.

Для популяризації основних служб, покажчиків, баз даних НМБ пропонує друковану продукцію (рекламні матеріали, проспекти тощо) і аудіовізуальні засоби. У фільмі «National Library of Medicine Pathway» («Шляхи НМБ») розповідається про сучасні форми обслуговування, що надаються бібліотекою. А проспект видань НМБ США (наприклад, на 1993 р.) зокрема дає такі покажчики для передплати: «Bibliography of the History of Medicine» («Бібліографія з історії медицини») - друкований аналог бази даних HISTLINE. Включає літературу з історії медицини та споріднених галузей усіх часів та народів; «A Catalogue of 17-th Century

Printed Books in the National Library of Medicine» (1989) - каталог книг XVII ст., що зберігаються в НМБ США, подає відомості про 13300 книг; «Cumulated Abridged Index Medicus» - кумулятивні випуски за 1989-1991 рр. скороченого покажчика медичної літератури; «Cumulated Index Medicus» - кумулятивні покажчики медичної літератури за 1988-1991 рр. (друковані, у формі мікрофільму та мікрофіш); «Index Medicus» - щомісячний покажчик медичної літератури, подає відомості про статті з трьох тис. журналів, що виходять у світі 36 мовами. Матеріал розташований у предметному та

авторському підрозділах, міститься також покажчик рецензій.

Розглядаючи особливості розвитку медичних бібліотек США за останні роки, О. Вейс [15] зазначає, що традиційна роль бібліотек змінилася; їхнє основне завдання тепер не так збирати й зберігати інформацію, як бути інформаційними брокерами. Успіх діяльності бібліотеки сьогодні залежить не лише від її фонду, а значною мірою від якості доступу до інформації та інформаційних послуг, що надаються читачам. Про це свідчить і досвід НМБ США.

1. Зак И.Н., Вайс П. Автоматизированные информационные системы в области биомедицины в зарубежных странах. - М., 1979. - 76 с.
2. Зак И.Н. «Index Medicus» - 100 лет // Сов. библиогр. - 1979. - № 5. - С. 52-53.
3. Зак И.Н. Национальная медицинская библиотека США (этапы развития и современная деятельность) // Библиотечковедение и библиография за рубежом. - 1986. - Вып. 108. - С. 36-53.
4. Зак И.И. Некоторые аспекты информационной деятельности

УКРАЇНСЬКИЙ ЕКСЛІБРИС

- Худ. В. Кричевський.
- Худ. В. Стеценко.
- Худ. Г. Давидович.
- Худ. О. Губарев.

Екслібрис - це ґравірований або рисований художній знак, яким книголюби позначають свої книги. Ще в епоху середньовіччя власники книг ставили на їх титульних сторінках латинський напис «Ex libris», що означало «Із книг», а далі - свій титул і прізвище. З часом латинський вираз «Ex libris» на всіх мовах світу став означати назву книжкового знака. Саме слово і прізвище власника художники декорували орнаментами та алегоричними мотивами, що характеризували книголюбів.

З розвитком книгодрукування став виготовлятися спеціальний книжний знак, який можна було розмножувати (ґравюра на дереві та металі). Віддрукований на окремому папірці знак наклеювали на внутрішню сторінку обкладинки. Це прикрашало книгу новим графічно-декоративним елементом.

Першими почали ґравірувати книжкові знаки відомі німецькі художники середини XV - початку XVI ст. Альбрехт Дюрер, Ганс Гольбейн, Лука Кранах та ін. У їхній творчості цей знак став справжнім художнім твором, який з поширенням книгодрукування розвинувся в окремий елемент книжкової ґрафіки.

В Україні художній книжковий знак почав розвиватися одночасно з книгодрукуванням у другій половині XVII - на початку XVIII ст. З тих часів нам відомі екслібриси бібліотеки міста Бардиєва, цехового майстра з Кам'янця-Подільського Станіслава Самборського (знак датований 1601 роком), а також художні екслібриси, виконані в кінці XVIII ст. львівським ґравером Іваном Филиповичем.

У кінці XIX ст. екслібрис в Україні почав розвиватися як окремий жанр книжкової ґрафіки. Цьому сприяло

- Национальной медицинской библиотеки США // Науч. и техн. информ. / ВИНТИ - Сер.1. - 1980. - № 6. - С. 9-12.
5. Miles W.D. A history of the National Library of Medicine: the nation's treasury of medical knowledge. - Bethesda, Md.: US Dept. of Health and Human Services, 1982. - 530 p.
 6. ALA World Encyclopedia of Library and Information Services. - 2-nd ed. - Chicago; Lnd, 1986. - P. 52.
 7. National Library of Medicine: Programs and Services. - Fiscal year 1991 / National Institute of Health. - Bethesda, Md.: US Dept. of Health and Human Services, [1992]. - P. 15.
 8. Там само. - P. 16.
 9. ALA World Encyclopedia of Library and Information Services. - P. 525.
 10. National Library of Medicine: New frontiers in health communication. Sesquicentennial, 1836-1986. - [Bethesda, Md., 1986. - P.9].
 11. Kallenberg G.A. The medical community's views on open access // Proceedings of FLICC Forums on Federal Information Policies: [The 7-th and the 8-th annual FLICC Forums]. - Washington, D.C.: LC, 1992. - P. 13-14.
 12. Библиотеки и библиотечное дело в США: комплексный подход / Р.С.Гиляревский, Ю.П.Нюкша, Б.П.Каневский и др. Под ред. В.В.Попова. - М.: Логос, 1992. - С. 20-27.
 13. The Basics of Searching MEDLINE: A Guide for the Health Professional. - Bethesda, Md., 1989.
 14. Online Services Reference Manual. - Bethesda, Md., 1988.
 15. Weise O.F. Developments in health sciences libraries since 1974: From physical entity to the virtual library // Library Trends. - 1993. - Summer. - № 42. - P. 20.

винайдення фотоцифграфії, яка давала можливість швидко й дешево виготовляти репродукції великими тиражами.

На початку ХХ ст. цим видом графіки почали займатися відомі українські художники Модест Сосенко, Олена Кульчицька, Георгій Нарбут. Вони створили прекрасні зразки національного художнього книжкового знака. Їхню високу майстерність розвинули художники 20 - 30-х років Василь Кричевський, Іван Мозалевський, Олексій Уса-чов, Леонід Хижинський, Михайло Жук, Олена Сахновська, Ярослава Музика та ін., роботи яких неодноразово експонувалися на художніх виставках у нас і за кордоном і одержали високу оцінку громадськості.

У творчості С.Гебус-Баранецької, М.Фрадкіна, К.Козловського, В.Стеценка, І.Крислача, Г.Давидовича, В.Куткіна знаходять продовження кращі традиції українського книжкового знака: декоративність, звернення до народної творчості, використання різноманітних засобів графіки. Екслібриси мають відзначитися ясністю графічної мови, влучно і лаконічно характеризувати професійні чи особисті інтереси власника книги. Такими є, наприклад, книжковий знак агронома, виконаний художником В.Боканем, власний книжковий знак художниці О.Кульчицької тощо.

Найбільш поширеною технікою сучасних майстрів книжкового знака є гравюра на дереві й лінолеумі.

Екслібрис - цікавий вид образотворчого мистецтва, він виховує інтерес до книги, сприяє формуванню естетичних смаків.

Андрій В'юник
(«Український екслібрис» «Мистецтво», К., 1964)

- Худ. І.Криспач.
- Худ. І.Криспач.
- Худ. С.Гебус-Баранецька.
- Худ. В.Куткін.